

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

הפטרת השבוע

סידרת שיעורים ע"י הרב יהודה שביב

הפטרת וירא

הבן יקיר (מל"ב, ד, א-לז)

א. מנבואה לפרוזה

לאחר שלש הפטרות שנלקחו מנבואות הנחמה של ישעיה (ובזה השלמנו לעשר את נבואות הנחמה: שבע דנחמתא, ועוד שלש מפרשת בראשית ואילך), באה כאן הפטרה מספר מלכים, המכילה פרקים מן הגדולות שעשה אלישע הנביא (1). הרי כאן מעבר מנפלאות הבורא לנפלאות שנראית בהן יוזמתו של בשר ודם. אפשר שרמז לכך שאם עד עתה עסקנו בפרשיות בראשית, פרשיות של בריאה ונפלאות הבורא (וילך-לך' אף היא מכללן, שהיא פרשת הבחירה באברהם וראשיתו של עם אלהי אברהם (2), הרי שמכאן ואילך אנו פונים לפרשיות שניכרת בהן השותפות האנושית.

אבל גם בפרשה וגם בהפטרה ישנם עדיין סממנים של פלאי בריאה חדשה, אלא שהפלא שבהם הוא על רקע חוקים שחקק הקב"ה בעולמו, שאלה הפלאים חורגים לכאורה מחוקים אלו.

ב. המשותף לפרשה ולהפטרה

הקשר בין עיקר הסיפור שבהפטרה, לבין עיקר סיפור הפרשה פשוט וגלוי, וכבר העמידו על כך: בשני הסיפורים באה הבטחה לצאצא על רקע של עקרות ממושכת, ממושכת כל כך עד כי ההבטחה נשמעת כברכת אורח שאין עמה אלא אשלייה. ומכאן לתגובתן המבטלת של הנשים, שרה והשונומית. תגובה שגם מלמדת עד כמה הצאצא הוא משא נפשן שהן כל כך חפצות בו, חפץ שהוא כל כך רחוק מהגשמה.

בשני המקרים באה ההבטחה בעקבות הכנסת אורחים פתוחה ולבבית, בפרשה - אירוח חד פעמי; בהפטרה - אירוח קבוע. בשני המקרים מגיע הצאצא הנולד עד שערי מוות, ובשניהם זוכה בו ההורה זכייה מחודשת. אמנם הבדלים יש בין המסופר בפרשה למתואר בהפטרה, וניתן ואף ראוי לעמוד עליהן. אולם עצם הדמיון עדיין לא מוסיף דבר, ועדיין אין בו די כדי להסביר את בחירתה של ההפטרה. זאת ועוד: הפרשה מסתיימת בשגב של ניסיון העקידה והברכה שבעקבותיה, ותמיד יש לחוש שקריאה נוספת יש בה כדי לגמד במשהו, ולעמעם את רישומה של העקידה בנפש השומעים (3).

ג. האפשר שיינטלו בניו של ירא ה'!?

נידרש איפוא לסיפור הראשון שבהפטרה, שבמבט ראשון אינו נראה קשור כל עיקר לפרשה (4), אבל התבוננות תגלה קשרים אחדים.

בסיומה של העקידה מהדהדים באזנינו דברי מלאך ה' אל אברהם: "עתה ידעתי כי ירא א-להים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני" (כ"ב, יב). והנה עולה באזנינו צעקתה של האשה, הקובלת באזני אלישע: "עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה' (5) והנשה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים".

מחד - ירא אלקים מוכן להקריב את בנו למען ה', מאידך - לא יתכן שיינטלו בניו של ירא ה', שכן העוול שבתופעה כזאת זועק עד לשמים.

מי לנו גדול ביראה מאברהם אבינו, עליו מעיד הכתוב: "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה", והנה מתחוור לנו כי דומה מצבו עד למאד למצבו של ירא ה' שבהפטרה; מה בהפטרה באו ליטול את שני בניו, אף בפרשה כך. שכן שניים בניו לו לאברהם ירא ה', ישמעאל ויצחק.

ישמעאל כבר נלקח ממנו, ולא ע"י זרים, אלא הוא עצמו נצטווה לשלח את הנער מביתו, ולא נותר עימו אלא בנו האחד - יצחק (6). והנה עתה, כאשר נשמע אליו צו ה' להעלות את בנו לעולה, הרי כמוהו כאותו ירא ה' שהנושה בא לקחת את שני בניו.

אבל אשת ירא ה' נאבקה, והיא צועקת באזני אלישע שיושיענה, ואילו אברהם מקבל עליו את הדין, שכן יודע הוא שמאת ה' הדבר.

ד. בין אם לאם

מאבק איתנים על נפש הבנים משותף לשני סיפורי ההפטר. בראשון נאבקה האם כנגד גזירת אנוש, ואילו בשני נאבקה האם השונמית נגד גזירת... מרום. ולא רק נגד גזירה שנגזרה, אלא אף נגד גזירה שכבר מתקיימת. לעומת זאת, בפרשתנו, מוצגת דמות אם, שוודאי רגשותיה רגשות אם, והומים הם על ילדה האחד החולה. אבל באיזו מהירות היא משלימה עם הנראה לה כגזירה! - אך כלו המים מן החמת, וכבר משליכה האם, הגר, את בנה אל תחת אחד השיחים, תוך השלמה עם מותו הקרוב, וכבר הוא מקוננת עליו: "ותשא את קולה ותבך". לא בכי של בקשה ותחנונים, אלא בכי של חמלה על בנה, ועליה, האם המשכלת את בנה. ואין היא שתה עצות בנפשה לחפש מים, להחיות את נפש בנה (7).

ה. אין להשלים עם הגזירה

אבל גם אברהם איננו נאבק, והוא כמשלים עם גזירה של מקום להעלות את יצחק בנו לעולה, באה ההפטר ומלמדת כי אף עם הנראה כחתום וגמור וכגזירה של מעלה - אין להשלים, ולא השונמית ולא אלישע הנביא מקבלים עליהם את הדין. והרי נוכח הבן המת ודאי ראוי היה שיאמרו לעצמם כי זה רצונו של מקום, ויש להשלים עימו ולקבלו. אבל הם אינם משלימים ויחדיו - השונמית ואלישע - זוכים לראות את הבן המת קם לתחייה.

ואפשר שאף זה לקח מלקחי העקידה והפרשה: לא! לא יחפוץ ה', בשום אופן לא, בקורבנות אדם. ואל לו לאדם לחשב חשבונות של גבוה, אלא עליו לעשות את כל שבידו, ואף למעלה ממה שבידו, להיטיב ולהחיות.

ו. אמהות בישראל

שתי אמהות בהפטר ושתי אמהות בפרשה, שרה והגר. את שתי האמהות שבהפטר ראינו בהילחמן כלביאות על נפש בניהן. ואילו בפרשה ראינו את הגר בהשלמתה ובחדלונה. אבל לא ראינו את שרה האם ותגובתה, נוכח הכוונה ליטול את יצחק, שכן כל החיזיון נעלם מעיניה. ואת שסתם הכתוב בתורה, פתחו חכמים במקצת במדרשיהם, וראו סמיכות עניינית בין מותה של שרה לשמועה על בנה שעמד להינטל. אבל אולי אף זאת באה ההפטר לגלות; אפשר שכמעשי השונמית כן היו מעשי שרה - אמהות בישראל.

הערות:

(1) ראה מל"ב, ח', ד - שם מבקש המלך מגיחזי: "ספרה נא לי את הגדלות אשר עשה אלישע".

(2) והשווה לתיאור הכפול הבא בתפילת הלויים שבנחמיה (ט', ו-ז): "אתה הוא ה' לבדך את עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם... אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם...".

(3) אכן יש לשאול על כך כבר בפרשה עצמה, מה ראתה התורה למסור בצורה מפורטת את שמות צאצאיו של נחור מאשתו ומפילגשו, שאם גם יש בכך אולי בשורה לאברהם, הנה אותנו מוריד הסיפור מאיגרא רמא של העקידה ומשמעותה, אל עמק הבכא שבו מצויים גם טבח, גם נחם, גם תחש וגם מעכה. עמדנו של עניין זה במקום אחר.

(4) כבר תמה על כך ר"א סמט בהערה הראשונה במאמרו: "החיבוק הכפול - הסיפור על אלישע והאישה השונמית ופשו" בחוברת "מגדים", גיליון י"ג, עמ' 73.

(5) לפי מסורת חכמים (ראה בתרגום יונתן בן עוזיאל, וברש"י שם) היה זה עובדיה אשר על הבית, שכלכל מאה מנביאי ה' במסירות נפש בימי איזבל. עובדה זאת קושרת את שני סיפורי ההפטרה בקשר נוסף: כאן וכאן מכלכלים את נביאי ה', וכדרך שאי אפשר שילקחו בניו של ירא ה' המכלכל את נביאיו, כן אי אפשר שימות בנה של השונמית, שהחזיקה בביתה את אלישע הנביא, ואולי גם כיוצא בזה אי אפשר שינטל יצחק, זרעם של אברהם ושרה, מכניסי האורחים הגדולים. ובכלל נטילת בנים אצל יראי ה', הרי זה היפוכה של הברכה המובטחת להם - "הנה כי כן יברך גבר ירא ה'... וראה בנים לבניך..." (תהילים קכ"ח, ד-ו).

(6) חרף הדרש על הפסוק: "קח נא את בנך את יחידך", הרי מתוך פשוטם של דברים נראה לפרש שאכן יצחק הוא יחידו אשר עימו, שהרי ישמעאל גורש מן הבית זה מכבר.

(7) יושם לב: המלאך אומר להגר "קומי שאי את הנער" (כ"א, יח). בלשון דומה אומר אלישע לשונמית, לאחר שהחיה את הבן: "שאי בנך" (לו). אבל מה גדול ההפרש: "שאי את הנער" - אומר המלאך, כביכול בהשלמתך ובהשלכתך את בנך החי, כבר הפך הוא מבנך לנער, שכמו זר נחשב. ואילו השונמית באי השלמתה במאבקה על נפש בנה המת, זכתה בו מחדש, ואף ששבה אליו רוחו במעשה נס, הרי בנה הוא - "שאי בנך".

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון